

Ákárhányszor együtt láttam magyar és külföldi gyerekeket nemzetközi találkozókon, mindig az volt az érzésem, hogy a mi gyerekeinkből hiányzik a személyes bátorság, az alkotói könnyedség, a kreativitás és az autonómia.

Pedig az egyes ember egyéni alkotó- és játékos kedve nélkül nemigen születhet meg sem a hétköznapi apró csodája, sem az a bizonyos „leg”, amivel olykor-olykor be lehet kerülni az emberiség történelemkönyvébe, vagy valamiféle Rekordok könyvébe.

T. PUSKÁS ILDIKÓ

Népismeret-oktatás Százhalombattán

Egy táncos levele

Régóta foglalkoztatott a gondolat: hogyan lehetne a néptánc-, néprajz-ismereteket becsempészni az iskolai oktatásba. Ennek szükségességét nem szeretném külön elemezni. Úgy érzem, a gyakorlat végül is igazolja elképzeléseimet. A cselekvésre azonban sok „előzmény”, tapasztalat buzdított; belföldön például a martonvásári iskolában folyó oktatási forma. Élményeket külföldön is szereztem: A Forrás Néptáncegyüttessel gyakorta veszünk részt külföldi fesztiválokon, ahol feltűnt, hogy a török, a ciprusi, a görög együttesek mennyire büszkék származásukra, mennyire egyértelmű számukra saját táncaik eltáncolása. Ezekben a csoportokon érződik, hogy táncaik köznapi életükben is fontos szerepet töltenek be: az együvé tartozás, a közösség jelképeként „használgatják”. Törökországban az iskolában tanítják meg a gyereket a nemzeti hovatartozás kifejezésének helyes módozataira, és mivel ez a gyerekek számára teljesen természetessé válik, így nem kell nacionalizmustól és egyéb ma olyan divatos „rémisztő” jelenségtől tartaniuk.

Világossá vált, hogy az iskolai oktatásnál kell kezdeni. Ebben az esetben szóba nem jöhet, hogy valakinek vannak ugyan hazafias érzelmei, de nincs eszköze azok kifejezésére. Azok a fiatalok – és idősebbek is – hajlamosak a helytelen és rosszízű kifejezési formákra, akik illő eszköz hiányában nem tudják hazafias érzelmeiket a megfelelő időben, helyen és módon kifejezni. Ezért fontos, hogy a gyerekek megtanulják a kifejezőmódot, hogy fokozatosan ismerjék meg az egyetemes magyar kultúrát, mert akkor nem lehet félrevezetni, becsapni, tévútra vinni őket. A programnak ennek következtében egyetlen célja van: megtanítani a gyerekeket mindarra, amit örököltünk, ami tisztán és őszintén képviseli magyarságunkat.

Fontos, hogy a folyamatban figyelembe vegyük a gyerekek életkori sajátosságait, befogadóképességüket, nyitottságukat.

Fontos, hogy a gyerekek megtanulják és észrevegyék, hogy a néprajz és a köznapi élet között szoros kapcsolat van, vagyis a történelmi tények és a néprajz, az irodalom és a néprajz összefügg.

Fontos, hogy a gyerekek komplex formában tanulják a tantárgyat, ne elaprózva, mert akkor nem nyernek egységes képet.

Fontos, hogy a tantárgy ne teljesítmény-, hanem élménycentrikus legyen, segítsen kialakítani azt a kötődést, amely elvezet a Kőlcsey-Széchenyi-féle cselekvő hazaszeretethez.

Fontos szerepet tölthet be a tantárgy oktatása a közösségi életben is. A tánc, az ének, a kézművesség mind olyan tevékenység, amelyet mindig közösségben végeztek.

Sajátos alkotó közösségek jöhetnek létre, melyekben különböző tevékenységek egy tőről fakadnak, ugyanakkor mindenki megtalálhatja a kedvére valót. Nyári táborokban kézművesek, énekesek, táncosok dolgozhatnak egymás mellett és együtt.

Természetesen meg kell hagyni a gyerekeknek, hogy maguktól döntsék el, mekkora helyet foglaljon el saját kultúránk ismerete, műveltségükben és életükben. Nem szabad a gyerekeket erőltetetten „foglalkoztatni”; a mi dolgunk nem a két kultúra közötti arány meghatározása, hanem a segítségnyújtás, hogy ez az arány megfelelően alakuljon.

A tantárgy két fő részre osztható: alsós, illetve felsős oktatási részre. Az igazán érdekes és izgalmas része a felső tagozat, ahol új tantárgy van, a *népismeret*.

Alsó tagozat

Az alsó tagozatban a *Karcaginé-Neuwirth-Salamonné Játék és tánc* az általános iskolákban című programot használom, mert jó előkészítése a felsős tananyagnak. Betölti legfontosabb pedagógiai feladatát: megszerettetni, megkedveltetni a gyerekekkel a tevékenységi formát. A játékok és a tánc aránya évfolyamonként változik: első, második osztályban több játék, harmadik-negyedik évben több a tánc. Az első két évben tudatosan kell a gyerekeket felkészíteni a táncra: a játékokon keresztül nyílik erre lehetőség, azokkal kialakíthatók azok a képességek, amelyek a tánctanuláshoz feltétlenül szükségesek:

- ritmusérzék
- irányok érzékelése (jobbra, balra, előre, hátra, rézsút irányban történő automatikus mozgásképesség)

- az irányokban a megfelelő indítóláb *használata* (jobbra jobb lábbal, jobbra bal lábbal indítok. Körben ugyanez bonyolultabb, hiszen mindig más láb kerül „kívülre”). A karok használatát a kapuzó játékok készítik elő. A páros játékok a 12-13 év körül jelentkező nemek elkülönülését valamivel „feszültségmentesebbé” teszi, hiszen a táncban bizony erről szó sem lehet

- a szerepjátékos játékok a gyermekek kommunikációs problémáin segíthetnek, hiszen bátrabbá, könnyebben megszólalóvá válhatnak a játékokon keresztül.

A tananyag elsajátításának idejét meghatározza az osztály képessége. Mivel a tananyag nem teljesítmény és nem adathalmaz-centrikus, épp ezért nyugodt szívvel lehet, sőt kell is differenciálni a tanulóközösségek között. (Jobb képességű osztályok természetesen hamarabb, gyorsabban tanulnak meg tánclépéseket. Épp ezért év végére feltehetően többen is tudnak táncolni.)

Inkább vállaljuk, hogy a szerényebb képességű osztállyal kevesebb kézzelfogható eredményt érhetünk el, hisz bőven kárpótolhat ezért bennünket, ha a tehetségtelegebb osztály és a jó képességű egyformán szereti a játék- és táncórát, s ezzel a pedagógiai célt elértük.

Az első két év nagyon lassan hoz eredményt: nem szabad türelmetlennek lenni, és nem szabad olyan céllal kezdeni a tanítást, hogy a szeptemberben kezdő osztály a decemberi karácsonyi műsorban szerepel és sikert arat! A szereplés igénye előbb-utóbb kialakul a gyerekekben. Ez azonban egy hosszabb folyamat eredménye lehet. Nem szabad elvárni a gyerekektől, hogy a harmadik órán már táncoljanak. Meg kell várni, hogy a tánctanuláshoz szükséges képességek kialakuljanak. Nem szabad a gyerekeket „gyötörni”, míg eljutnak egy motívum ismeretéhez. A monoton gyakorlattal szembe fordított ellenkező eredményt érünk el.

Az első osztályban nagy segítséget jelent a tantárgy a *dyslexia* időben történő felismeréséhez (a nem erősen károsodott gyerekeknek még segítséget is nyújthat).

A *Foltin-Neuwirth-Salamon* program segítség és irányadó a tantárgy tanításához. Természetesen el lehet térni tőle, az osztály képességétől függően ki is lehet belőle hagyni egyes játékokat. A táncos rész érintetlenül tanítható. Természetesen az órai munkát színesítheti egy-egy jól időzített bemutató vagy koreográfia, esetleg játékfűzés előadása. Ez nagyobb lendületet, élményt adhat a gyermekeknek. De nem mindenáron... A közösségi életben sajátos eredményt hozhat egy jól sikerült szereplés.

Felső tagozat

A tantárgy neve: népismeret. Komplex formában közvetíti a tárgyi és szellemi néprajz, néptánc ismereteit. A tantárgy bizonyos részeit más tantárgyakba rejtettük el, ezért külön óraszámot nem igényel. Az érintkező tantárgyak: irodalom, történelem, ének, rajz. A tantárgyat továbbra is heti egy órában tanítják. A tantárgy alapjául a *jeles napok* váltakozása illetve a *néprajzi tájegységek* szolgálnak. Az adott évben a tárgyat szolgáló tájegység jellemzőinek elsajátítása a feladat.

Énekórán az adott tájegység népzeneit, népdalait (10-15) tanítjuk. A táncórán tanultak nagy segítséget jelentenek, hiszen a gyerekek már találkoztak a népdaléneklés sajátosságával (tempó, ritmus stb.) Egy-egy, már eddig tanult tánc dalait felismerhetik, illetve az itt tanultakat alkalmazhatják táncórán. Megismerkednek a tájegység népzenejével, jellemző népi hangszereivel. Ez évente mintegy 5 énekórát jelent.

Irodalomórán törzsanyag a népköltészet. A dramatizálás az alsó osztályokban tanult játékok révén nem idegen a gyerekektől (szerepjátékok). A tanult művek élményszerű feldolgozásánál a néptánc és énekórán tanultak egyszerűen felhasználhatók: János vitéz, Toldi (fejezetek, események megelevenítése a táncval, énekkel színesítve.) Hetedik osztálytól kezdve a népies írók-költők megértése, a műben leírtak átélése tekintetében a néprajzismeret ad segítséget. Nyolcadik osztályban *Tamási Áron* megértését el sem lehet képzelni a néprajzi alapok nélkül. Nyolcadikban a tehetségesebb osztályokkal akár az erdélyi népballadák szövegét is lehet stílári szempontból elemezni, összehasonlítani magyarországi népdalok szövegével. (Költői eszközrendszer, metaforák, jelzők, hasonlatok, kifejezőerő, drámaiság stb. Szép és izgalmas feladat.) Lehetséges az adott tájegység népmeséinek megismertetése is.

Nyelvtanórán Az adott tájegység tájnyelvének megismerése. (A tanulók itt megtanulhatják, hogy a tájszólás nem kigúnyolni való, hanem egy szép és értékes része nyelvünknek. Évi 5 nyelvtanórát venne igénybe.)

Történelemórán Az adott tájegység tájtörténete, díszítőművészeti sajátosságai. A tárgy népművészet és a történelmi események közötti logikai összefüggések megkeresése. (Évi 5 óra)

Rajzóra Minden évben egy népi kismesterség megismerése (szövés, kosárfonás, gyékényezés, fazekasság).

Osztályfőnöki óra A jeles napok megünneplése. A jeles napok így visszanyerhetik jelentőségüket, visszalophatják magukat a családok életébe is.

Táncóra a tájegység táncai.

A gyerekek mindegyik tájegységről külön füzetet vezetnek. Így azután egy-egy tájegységi füzet a tanulási időszak végére tartalmazza az adott tájegység valamennyi jellemzőjét. Nem valószínű, hogy a nyolcadik év végéig minden gyermek tudósa lesz a néprajznak, ám ha megőrzendő értéként felismerik a hagyományokat, elértük pedagógiai célunkat. Fontos helye lehet a más népek kultúrájának megismerése a tanulás folyamatában, hiszen ameddig valaki nem tanulja meg becsülni, félteni a sajátját, addig nem lesz kíváncsi és nem becsüli meg a körülötte élőket sem.

Szót kell ejteni arról is, hogy miként lehet *szakemberellátást* biztosítani a program tanításához. Természetesen látom magam előtt a jövőt, amikor ez a program minden magyar iskolában helyet kapott, elismerve a tananyag nélkülözhetetlenségét magyar iskolákban. Ez esetben nem lesz gond, hiszen a Tanárképző Főiskolák ontani fogják a néprajz-néptánc szakos pedagógusokat. (A felvételi feltétele, hogy a jelölt legalább 4-5 éve már táncoljon valamelyik együttesben!!!)

Addig is elengedhetetlenül fontos, hogy olyan szakember tanítsa a tantárgyat, aki a téma iránt elhivatottságot érez és jártassággal is rendelkezik. Bűn néptáncot, népi játékot olyan pedagógussal taníttatni, aki a tanévet megelőző egy hónapban igazgatói utasításra vett részt valamely „néptánc-gyorstalpalóban” és fogalma sincs a táncról, mint – igenis tudományról. Ilyen pedagógus – mivel igazán táncos, táncközösségi élménye nincs – nem oktathatja a gyerekeket. E téren rendkívül lehangoló és rossz tapasztalataim vannak.

A program indításától kezdve 4 év van, hogy a megfelelő oktatói gárda felkészüljön. A tananyag egy-egy részletét vállalhatja egy-egy kolléga. A legtöbb helyen a rajzosok szívesen vállalkoznak, hogy a három-négy népi mesterséggel megismerkedjenek.

A tananyag rendszerezése osztályok szerint

5. osztály

A nyugati táncdialektus tájegységeinek megismertetése:

Észak-Nyugat: Csallóköz, Szigetköz, Rábaköz

Nyugati és középső: Veszprém, Vas, Zala

Dél-Dunántúl: Somogy, Baranya

Kelet-Dunántúl: Sárköz, Bácska, Mezőföld

Kalocsa-vidék

Kiskunság, Solt és Tápió-vidék

Törzsanyagként: Rábaköz, Sárköz, Somogy

Énekórán: rábaközi, somogyi népdalok (tájegységenként 10)

Magyarórán: népköltészet: (népdal, ballada népmese)

Történelemórán: I. félév: a Rábaköz tájtörténete

II. félév: Somogy tájtörténete

Rajzórán: kézművesség (szöveg)

Táncórán: I. félév: rábaközi táncok (3 hónap), somogyi táncok (3 hónap).

6. osztály

A nyugati dialektus tájegységeinek folytatása

Kiemelten: Kalocsa-vidék, Sárköz

Énekórán: Kalocsai és sárközi népdalok (tájegységenként 10)

Magyarórán: népballadák, illetve a Toldi tanulás közben – az eddigi ismeretek felhasználásával – dramatizálás tánc, énekkel, népdalokkal

Történelemórán: I. félév: Kalocsa-vidék tájtörténete

II. félév: a Sárköz tájtörténete, különös tekintettel a török kor hatásaira

Rajzórán: kosárfonás

Táncórán: I. félév: kalocsai táncrend

II. félév: sárközi táncrend (ugrós, csárdás, decsi verbunk, karikázó)

7. osztály

A középső vagy tiszai dialektus megismerése

Felső-Tisza-vidék

Észak-keleti felvidék

Keleti palócok

Nyugati palócok

Nagykunság

Dél-Alföld

Kiemelten: Palócok, Felső Tisza-vidék, Dél-Alföld

Énekórán: Galga menti, szatmári és dél-alföldi énekek (10-10-10)

Magyarórán: erdélyi népballadák Kriza János gyűjtéséből, dramatizálva (ajánlott irodalom: Jó palócok, Rózsa Sándor, legendák)

Történelemórán: a Palóc-föld, a Szatmár-vidék és Dél-Alföld tájtörténete

Rajzórán: kézművesség: (gyékényezés)

Táncórán: 3 hónap palóc táncanyag (szabaddon választva)

3 hónap szatmári táncanyag

3 hónap dél-alföldi táncanyag

8. osztály

Keleti vagy erdélyi dialektus

Kalotaszeg

Mezőség

Maroszek

Székelység

Barcaság

Gyimesi csángók

Bukovinai székelység

Moldvai csángók

Kiemelten: Szék és Bukovina története

A hazánkban élő nemzetiségek néprajza

szerbek, horvátok, sokácok, bosnyákok

szlovákok

svábok

cigányok

Énekórán: erdélyi népdalok (kalotaszegi, mezősi, székelyföldi)

Magyarórán: népdalszövegek stilisztikai elemzése

Történelemórán: erdélyi tájtörténetek, Erdély történelmi múltja

Rajzórán: kézművesség (cserépedény-készítés, agyagozás)

Táncórán: I. félév: egy választott erdélyi dialektus

II. félév: nemzetiségeink táncaiból

SZIGETVÁRI JÓZSEF